

VOJENSKÉ ROZHLEDY

V. J. HAUNER:

Vojevůdce Ludendorff.

XI. Taktika v roce 1916—1917.

V kapitole IX. dospěli jsme až k podzimním bitvám na západní frontě. Při té příležitosti zmínil jsem se stručně o rozdílu metody Petainovy a Nivellovy. Petainovi se podařilo vyzrání na německou taktiku t. zv. „zákročných divisí“, takže Němci se viděli nuceni znovu ji změnit. Abych vysvětlil tuto změnu, která jest z velké části zásluhou Ludendorffovou, jenž se tu objevil zase jako bystrý a vynalézavý taktik, musím napřed něco povědět o taktice vůbec, jak se vyvinula na západě od r. 1916, nebo přesněji od té doby, co Hindenburg a Ludendorff převzali západní frontu.*)

Sommská bitva Němcům ukázala převahu dohodového materiálu nad jejich. Užitím ohromného množství střeliva, všech nejnovějších pomůcek průzkumu a pozorování, všech kalibrů a nových zbraní podařilo se spojencům stlačit německou frontu na některých místech tak a při tom způsobit Němcům takové ztráty, že Hindenburg, vida převahu útočné bitvy nad obrannou a nemaje sám k útoku dosti sil, přeložil svou frontu na tak zv. linii Siegfriedovu, na níž pak Nivelle na jaře 1917 učinil rozhodný útok, popsany v kap. VIII.

Německá fronta na západě původně se skládala pouze z jediné posice, jakož vůbec německé mírové reglement předpisovalo, že všechna obrana se provádí v jedné hlavní posici, a jen výjimkou připouštělo posice podružné. Teprve po zkušenostech z r. 1915 a 1916 vybudovali Němci svou frontu složitěji, ve dvou postaveních, z nichž první nalézalo se obyčejně na tom místě, kde fronta utkvěla v pohybné válce, a skládalo se ze tří linií v celkové hloubce 500 až 1000 m, druhé pak z jedné neb dvou linií, chráněných překážkami, 2—4 km za prvním, tak, aby přinutilo útočící artilerii ke změně místa. Mezi liniemi byla hnízda kulometná, a podzemní byty vojska; závěrné (kolmo vedoucí) příkopy umožňovaly styk mezi oběma posicemi.

Francouzský útočný postup byl za Sommské bitvy takový: Jednotky, jichž mělo být užito v první linii, byly uskupeny do hloubky tak, že na př. při pluku v první linii stálo vedle sebe 8 poločet (od 4 setnin), v rojnici velmi řídké, s intervaly 4—5 kroků.

*) Srv. Balck: *Entwicklung der Taktik im Weltkrieg*, Berlin 1920, p. 75 seqq. a 161 seqq., jakož i příslušné partie v „Pamětech“ Ludendorffových.

Bylo upuštěno od taktiky živé síly pěchotní a zvolena taktika dokonalé dělostřelecké přípravy; dělostřelectvu nařízeno páliť do posledního okamžiku před vnikem na první linii nepřátelskou a teprve bezprostředně před vnikem přeložit palbu na zadnější postavení. Přezvědňá letadla pěchotní měla udávati posici pěchoty vlastnímu dělostřelectvu. Poněvadž francouzské útoky se obyčejně zastavily před druhou, slaběji obsazenou německou posicí, stalo se pravidlem vzít pouze první německou posici a na druhou připravit nový útok. Takové „prokousávání“ se nepřátelskou frontou charakterizuje sommsku bitvu. V polovici září 1916 užito ponejprv tanků, jak jsem se o tom již zmínil, ale bez značnějšího úspěchu, poněvadž medel byl nevhodný a neumělo se s nimi ještě pracovat. Úspěchu dosáhli spojenci hlavně ohromným množstvím střeliva a převahou ve vzduchu, která se již nedala popírati. Všechno úsilí spojenců však neneslo se ani tak k tomu, zničit nepřátelský materiál, jako potříti neb aspoň hodně zkrusit obhájce v rozhodném okamžiku zteče; proto užito otravných plynů a j. pomůcek. Německá uzavírací palba, která byla hlavní součástí dělostřelecké obrany, byla obyčejně málo působivá, jsouc ničena převahou nepřátelského dělostřelectva a trpíc špatnou komunikací s přední linií, takže obyčejně přišla pozdě. Nepřátelská dělostřelecká příprava pravidelně změnila celý terén v jámové pole; vojáci se z ochrany zákopů utekli do ochrany jam a vybudovali je za kryty; nepřátelské přezvědy letců nad jámovým polem byly obtížnější, než nad systémem zákopů, jejichž čáry byly dobře viditelné. A poněvadž pak nové, na rychlo zbudované zákopy neposkytovaly vojskům také tolik ochrany, jako zákopy, zřízené v době klidu, vojáci neradi se pouštěli do stavby spojitých zákopů a omezovali se na ochranu jam, kde si budovali podzemní kryty. A tak vznikla ve vůdčích kruzích debata o tom, nebylo-li by lépe místo rozsáhlého systému zákopového omezit se na ochranu porůznou, úplně přizpůsobenou rozrytému terénu, s patřičnými překážkami a kryty. Ovšem takováto ochrana měla zase velké nevýhody, jichž nevyvažovala její bezpečnost před leteckým průzkumem: zásobování, kontrola mužstva byly obtížnější, zpravodajství a veškeré komunikace těžší; nad to vlastnímu dělostřelectvu bylo obtížno udati přesně bojovou čáru, takže při protiútku postřelovalo často vlastní lidi. Mimo to se ukázalo, že nejchoulostivější místa fronty, totiž místa, kde se stýkaly dva svazky a kam nepřítel nejraději zaměřoval svoje útoky, nejsou dosti chráněna, není-li pravidelné zákopové soustavy. A tak konečně Němci upustili od myšlenky roztroušené obrany a zavedli zase systém souvislých zákopů, ovšem členěný hodně do hloubky a co možná maskovaný.

Bitva na Sommě ukázala též, že pouze pasivní obrana je krvavější, než obrana ofensivní. Když v září 1916 se Ludendorff stal prvním generálním ubytovatelem nového generalissima západní fronty Hindenburga, jal se ihned studovati poměry na západním bojišti. Na východním bojišti, jak sám praví, německé vojsko vystačilo vždy s tím, co umělo již v míru; na západě, kde mělo proti sobě protivníky, vynikající inteligenci a vynalézavost, bylo třeba stále se znovu učit. Výsledkem těchto studií byl „předpis o úbranné bitvě“, vydaný vojsku v lednu 1917. Tam se praví: „Účelem obrany v bitvě jest odbítí od sebe útočníka a nechat ho vykrváčet, svých vlastních sil však šetřit. Proto jest třeba provádět obranu nikoliv tím, že nasadíme

co nejvíc živých jednotek, nýbrž hlavně stroji: dělostřelbou, minomety, kulomety a p. Ale i zde rozhoduje mimo počet hlavně organisace, užití a souhra. Rozdělení sil musí se dít se zřetelem na zásadu o úspoře sil."

Abychom rozuměli dobře nové taktice, již se pak užívalo po celý rok 1917, musíme se podívatí také na francouzský útočný postup, který tehdy vznikl vlivem gen. Nivella, dělostřelce, jenž v prosinci 1916 se stal vrchním velitelem, měl však příležitost vyzkoušet jej již na frontě verdunské, jejímž velitelem byl od května. Nivelle stanovil především zásadu, že všechny hlavní útoky musí jíti do hloubky. První náraz necht' skončí nejméně v nepřátelském postavení dělostřelectva, tedy 2—4 km za prvním zákopem. Hlavním prostředkem vniknouti do nepřátelské fronty jsou hluboké úderné kolony, „divisions de brèche", o 9 praporech (jako tenkrát už většina divisi válečických států), postupující v šířce 2000—2400 m, s pluky vedle sebe umístěnými, s prapory do hloubky. Celý útok vedl se automaticky: první prapor dosáhnuv svého cíle zakopal se tam a připravil k obraně; druhý prapor, následující za ním, pokročil k dalšímu cíli atd., až celá průlomní divise vykonala svůj úkol. Za ní následovala pak ve vzdálenosti asi 2000 m divise rezervní, již příslušel hlavní úkol: zajistit boky (tam, kde úderná divise předběhla divisi sou sední) a provéstí útok hloub do nepřátelské fronty, co možná přes druhou německou posici, která obvykle nebyla plně obsazena. Celý útok byl připraven dělostřelbou tak, že pohyblivá palebná přehrada postupovala před útokem automaticky vždy asi o 100 m ve 4 minutách. Tuto přehradu vytvořila děla pevně stojící; vedle toho divise, které nebyly určeny k útoku, odevzdaly svoji artilerii, z níž utvořena pohyblivá dělostřelecká reserva, jež postupovala spolu s útokem do nepřátelského pozemí. Ačkoli však útok měl se dít co možno neočekávaně, aby nepřítel nebyl upozorněn předběžnými pracemi, jako výstavbou posic pro baterie, přibližovacích a rezervních zákopů atd. a rozvinutím vzduchových pomůcek boje, Nivelle zásadně chybil v tom, že dělostřelecké přípravě vykázal příliš dlouhou lhůtu, až šest dní. Její účel byl zdoiat nepřátelskou artilerii dříve, než se začne s přípravami k provedení zteče; pak už bylo potřebí nepřátelské dělostřelectvo jen krušit a držet v šachu, aby nemohlo uzavírací palbou zmařit útok. Vojska, která vnikla hloub do nepřátelské fronty, obrátila se hned na obě strany, aby vnik rozšířila v průlom. — Takový útok se podařil na př. 15. prosince 1916 u Verdunu na východním břehu Mósy proti Louvemontu, výšině 378 a Bezonvaux v šířce 9 km. Přes to, že přípravná dělostřelba trvala od 11. prosince, německá vojska dala se 15. překvapití úplně. Hlavně oddíly, které prošly údolími a místy styku dvou sousedních divisi, dostaly se rychle kupředu a vzaly pak německé posice z boku a z týla. Německý obranný systém skládal se tehdy jen z jedné hlavní, plně obsazené posice; v intervalech nebylo dosti posil, obhajování prováděno ryze pasivně a nebylo potřebné souhry mezi pěchotou a dělostřelectvem, takže uzavírací palba přišla už pozdě.

Z této a podobných akcí v terénu verdunském a argonnském vyvinula se pak taktika tak zv. útoků s omezeným cílem, jež spočívala v tom, že útočící vojska se usadila ještě před příchodem noci v nepřátelské posici a za noci ji vybuďovala. Hlavní věcí

ukázalo se vždy vybudovati co nejrychleji posici, která byla konečným cílem útoku; neboť nepodařilo-li se to a vedl-li protivník vratný útok na takovou posici, dokud ještě nebyla pevně v rukou první strany, dobyl jí skoro vždy zpět, poněvadž nebyl rušen artilerií, která se musila chránit střelou na své lidi. Také bylo k tomu potřebí dokonalé souhry mezi pěchotou a dělostřelectvem útočnickým, aby ztečné oddíly nevběhly do vlastní palby. Hlavní zbraní při zteči se osvědčil ruční granát a plamenomet, zejména proti nepřátelským srubům.

Ludendorffův předpis z ledna 1917 nařizuje tedy zavést ruční granáty a lehké kulomety pro útok, plamenomety, granátomety a minomety jako pomocné zbraně pěchoty. Na ochranu pěchota opatřena ocelovou přilbou a leckde i štíty. Jako podpůrná vojska a zároveň pro výcvik zavedeny tak zv. ztečné prapory, opatřené oněmi pomocnými zbraněmi a pěchotními děly a přidělené pěchotě. Možno je srovnati se starými prapory mysliveckými; doplňují se ze všech druhů zbraní a odpovídají asi francouzským *grenadiers d'élite*, zavedeným v téže době (leden 1917). Vedle ztečných praporů utvořeny v setninách ze zvlášť vybraných lidí tak zvané ztečné skupiny (*Sturmtrupps* — 1 poddůstojník, 6—8 mužů), jichž úkolem bylo pěchotu vésti v obtížných místech, otevřítí místa vniku, povalití posádku nepřátelských zákopů, brátí nepřátelské kulomety a sruby a podporovati pěchotu při úpravě dobytého postavení — tedy jakýsi úkol bývalých pionýrů. Prapory pluků se dělily na posíční (v první linii), hotovostní s houfci zajišťovacími a spínacími (*Nahtkommandos*), jejichž účel hlavně byl nepřitele vniknuvšího do zákopu z něho vypudit, a prapory na odpočinku.

Jestliže v předpisu r. 1917 bylo již nařízeno, že obrana se musí dít aktivně, že posádka zákopu musí vytrvati a střelati, třeba by sama byla v nebezpečí býti postřílena, jeví se tato aktivní snaha v obraně ještě v předpisu, vydaném o rok později (v lednu 1918):*

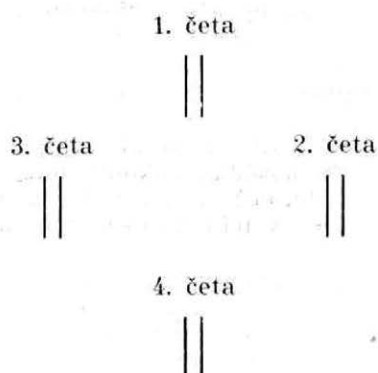
„Střelná zbraň a ruční granát mohou přijíti k plné platnosti, jen když se vzájemně doplňují. Všichni poddůstojníci a muži musí býti vycvičeni v methodách úderných vojsk; jen pro zvláštní úkoly lze případ od případu tvořiti úderné oddíly z mužstva zvlášť způsobilého.“ Do předpisu byly nově přijaty poukazy na potírání tanků a nízko letících aeroplánů pomocí kulometů, těžké kulomety v mezipoli stavěny do „hnízd“ po 1—3 kusech za záštity pěchoty, jež spojována pak pod zvláštním vůdcem v tak zv. „úbranná vojska“, k nimž se mohli připojiti rozrazení jednotlivci z bojujících oddílů. Kulomety měly vstoupiti v boj co možná teprve v okamžiku nepřátelského úderu, aby se dříve zbytečně neprozradily, a působiti co nejvíce z boku. Na útočnou metodu obrany kladen zvláštní důraz; praporek první linie je zároveň velitelem „bojových vojsk“ a jest za to odpověden, aby vratný úder stihl nepřitele dříve, než se v dobytém postavení zařídí. V tom byl hlavní vtíp nové metody. Neboť popřál-li se nepříteli čas, aby se zařídil k obraně, byl obyčejně každý vratný útok již marný a stál jen zbytečně mnoho krve, s níž Němci tehdy již musili hospodařiti. Druhá věc, na kterou Ludendorff kladl velikou váhu, bylo, aby přední linie byly jen slabě

* Srovnej Ludendorff: *Urkunden der Obersten Heeresleitung* (Berlin: Mittler 1921) p. 64 seqq.

obsazeny. Neboť při přípravné palbě, která byla na ně řízena, mužstvo se musilo utéci do úkrytů; dokud palebná přehrada pokrývala první linii, nemohlo z nich vylézt, a když konečně se vzdálila, bylo nepřátelské vojsko pravidlem již v zákopu a Němci neměli naději, než dát se zajmouti. Byla tedy hlavní obrana z předních zákopů přeložena na mezipolí a úderné (zpečné) oddíly byly tam připraveny, aby za pomoci kulometů vhodně maskovaných popadly nepřítele vnikavšího do prvních linií dříve, než se tam zařídil, a ihned jakmile palebná přehrada pokročila tak daleko, že mu již neposkytovala ochrany.

Tento „pružný úbranný postup“ lze pak shrnouti takto: Vojsko z prvních zákopů se vyhne nepříteli (co možná tím, že běží **před** palbou až k překážkám), nechá nepřítele vniknouti do postavení a protivný útok provedou rezervy (zvané pak **zábročnými** divise-mi). K tomu ovšem bylo třeba zvláštních dělostřeleckých příprav: pozorování musilo se dít co možno blízko baterií, aby dělostřelci měli co nejrychleji zprávu o stavu boje, baterie musily býti zvlášť chráněny, aby nebyly nepřítelem vzaty dříve, než byl proveden vratný úder. Zákopový systém byl 4—5 km hluboký.

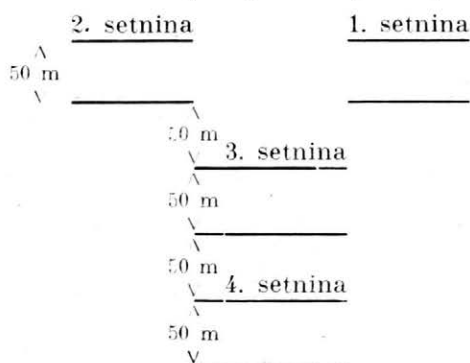
Francouzský útočný postup, který byl cvičen na jaře 1917, byl v podstatě tento: Ve volném terénu jde mužstvo v mezerách 4—5 kroků od sebe v kosodélníkovém sestavení setnin:

Útočí-li divise (tehdy měly francouzské divise vesměs po 3 plucích, pluk po 3 praporech, prapor po 3 setninách po 250 mužích ve dvou četách), utvoří jeden pluk úderný oddíl v šíři 2400 m v přední linii; dva pluky tvořily rezervu. Setniny útočí ve dvou vlnách o hloubce 30 m; praporová rezerva vzdálena 400 m. Vzetí vesnic přecházejí tankům a úderným oddílům, lesy směly býti napadeny teprve po 20 minutové dělostřelecké palbě do lesa.

Anglický postup byl poněkud jiný: užíváno v massách artilerie a hojně plynů; tanky začínají hrát čím dále tím větší úlohu. Divise (3 brigády po 4 praporech = 12 praporů) útočí ve frontě 1500 až 2000 m obyčejně se dvěma brigádami ve 4 vlnách, při čemž vlny se vzájemně přesakovaly („leap frog system“), t. j. první vlně byl vykázán nejbližší cíl útoku, druhá proběhla první a obsadila vzdálenější cíl, třetí prošla první a druhou a útočila na další cíl atd. Tím zůstávala fronta v stálém pořádku, což jí usnadňovalo obhájiti se proti nepřátelským vratným úderům.

Rozčlenění praporu bylo na př.

Četa postupující ve dvou vlnách byla rozčleněna na příklad takto (10 důstojníků, 40 mužů):

Z toho je viděti, že Angličané již tehdy kladli důraz na kulomet při útoku. Před ztečí byly často první dvě vlny položeny před první zákop, třetí do něho, čtvrtá těsně za něj. První tvořila rojnice s intervaly 4—5 m, druhá malé řadové kolony. Postupná palebná přehrada (creeping barrage) pohybovala se pomalu, do hloubky 540 m ve 24 minutách, napřed střely těžkých kusů, pak polních děl a na konec kulometů, užívajíc začasťe dýmných střel. Pěchota musila následovati přehradu v patách i s risikem, že utrpí její palbou ztráty, neboť hlavní váha kladena na to, aby přehrada jí neutekla. Při postupu byly pěchotě vykázány oddychy, v kterýchžto chvílích přehrada se zastavila a působila pak na jedno místo, jako uzavírací palba (stationary barrage), čímž poskytnuta vlně možnost, aby se zahrabala, a zároveň nepřátelský vratný úder tím zadržen. Druhá vlna postoupila pak s opětým postupem přehradu ke druhému vyčleněnému cíli atd., podle „skokanského“ systému. Nevycvičenost nižších důstojníků způsobila však, že tento způsob, sám o sobě jistě výborný, téměř nikdy nedovedl vnik proměnití v průlom, poněvadž důstojnictvu a mužstvu bylo ponecháno příliš málo samostatnosti. Reservovaných divisí ke korunování úspěchu Angličané nepoužívali, právě z téhož důvodu.

Rekl jsem, že německá fronta původně (1914) se skládala toliko z jednoho postavení hlavního; r. 1917 na jaře po ústupu na pečlivě vybudovanou linii Siegfriedovu měla již 3—4 postavení, každé o několika liniích. Úmysl Nivellův byl, jak řečeno již v kap. VIII., prolomití všechny linie do 48 hodin, což se mu ovšem nepodařilo, dík nové taktice Ludendorffově, již jsem právě vylíčil a jež, opakuji, spočívala v tom, že první linie byla slabě obsazena, francouz-

ské postupující vojsko zaraženo skrytými kulomety a protiútokem hotovostí připravených v mezípolí, zatím mu palebná přehrada utekla a tak ještě před druhým postavením bylo vysazeno vratnému útoku „zákročných“ divisi, jemuž definitivně podlehlo. Nivelle — ač znal tento německý předpis — neměl tehdy dosud dostatečných prostředků zlomit odpor kulometů a hotovostí hned na místě a též souhra palebné přehrad s pěchotou nebyla ještě dokonalá (u Angličanů byla lepší). Také se mu nepodařilo vždy děla posunouti dosti rychle do předu, takže dal Němcům dosti času, aby se v novém postavení zařídili a připravili své vratné útoky. Naproti tomu Ludendorff nařídil, aby vratné úderby byly vždycky podnikány co nejrychleji, dokud se protivník v získaném postavení nezařídil, třebaž o něm nedošly dosud přesné zprávy. Je menší chybou „vraziti do větru, než vraziti do připraveného protivníka“. Čím dál tím více stával se vratný útok, po případě vratný úder (rozdíl je ten, že úder je okamžitý, útok připravený delší dělostřeleckou palbou) hlavní akcí obrany, jež neměla jen smysl lokální, nýbrž smysl potříti nepřitele. Záložní divise stávaly se čím dále, tím důležitějším faktorem; zadní postavení byla držána jen slabými silami, první linie nebyla rovněž valně obsazena, jsouc nejvíce vysazena nepřátelskému útoku.

Ale taktika „záložních“ divisi nebyla také všelékem. Francouzi a Angličané se učili stejně rychle jako Němci. Hned na počátku ofensivy r. 1917 v útoku anglické armády u Arrasu (9. dubna) neměla VI. armáda (Falkenhausen) divisi druhé a třetí vlny dosti pohotově a Angličané vnikli hned prvním nárazem do postavení dělostřelectva. Záložní divise přišly pozdě. To nutilo přemýšlet. Sice francouzská ofensíva následující o týden později nezdařila se tak, jak si Nivelle přál, ale nebezpečí bylo značné; Ludendorff začal pochybovati o své úbranné taktice. Metoda Petainova, kterou přijali i Angličané, překonávala všechny finessy německého úbranného reglementu; spojenci se omezili na krátké nárazy a zlepšili spolupráci dělostřelectva s pěchotou, takže pěchota vniknuvši do postavení, byla ihned podporována artilerií, a přivedení „záložních“ divisi nebylo možné. Ludendorff viděl, že bude musit opět změnit taktiku. Po rozhovorech a debatách hlavně s chefem štábu skupiny Rupprechtovy, gen. v. Kühlem, a plukovníkem v Loßbergem, chefem štábu IV. armády, které nejvíce byly angažovány, v y v í n u l a s e n a p o d z í m 1917 (v září, po III. fási flanderské bitvy) a s i t a t o t a k t i k a :

Přední linie byla poněkud zesílena; „záložní“ divise jako takové (t. j. jako divise zvlášť organisované) byly odstraněny; jejich vratné útoky připravené artilerií byly změněny ve vratné nárazy úderných vojsk, přivedených již před počatím nepřátelského útoku (který byl rozpoznán podle dlouho trvající stupňované nepřetržité palby), za kterýmžto účelem byly zvláštní divise druhé vlny rozděleny na frontu (t. zv. divise „podpůrné“). Ovšem, že to bylo spojeno s velikým plýtváním silami, neboť za každou frontovou divisi v boji stála nyní divise „podpůrná“, čímž fronta na mnohých místech byla téměř obnažena. Také v Ludendorffově štábu nebyla tato změna, vzešlá z názorů frontových důstojníků, přijata právě s nadšením, nicméně Ludendorff chtěl, aby se vyzkoušela. Mimo to položen větší důraz na pozemní pozorování artilerie. Tanky tehdy ještě nezbuzovaly obavy, jejich den přišel teprve 20. listopadu.

Začátkem října byly nové anglické útoky ve Flandrech, které objevily nedostatečnost i této taktiky. To vzbudilo v Ludendorffovi zase úvahy, jež vedly pak k nové změně a vytvoření t. zv. předpolí, původně u IV. armády, pak také jinde. Myšlenka nebyla zprvu ochotně přijata a je třeba ji blíže vysvětliti

Hlavní podmínkou dobrého postavení bylo, aby bylo skryto zraku nepřítelovu při pozemním pozorování (při pozorování ze vzduchu nebylo ovšem možno toho dosíci). Proto za hlavní postavení volena nejraději postavení na odvráceném svahu (Hinterhangstellungen), což ovšem vyžadovalo, aby aspoň dělostřelecké pozorování vůči nepříteli bylo možno. Překážky a zákopy mají důležitost pouze před hlavním útokem, neboť při útoku, po důkladné dělostřelecké přípravě, zmizí úplně. Jediné co zůstane jsou dobře skryté kulometry, zahrabané s vybudovanými úkryty. Ty byly mezi jednotlivými zákopy v mezích rozestaveny šachovitě jako „zachytivé body“ (Anklammerungspunkte), a v nich se soustředila obrana proti vetřelcům, jakož i podpora vlastního vojska při vratném úderu. Přibližovací zákopy mezi jednotlivými liniemi se ukázaly velmi příhodné k uzamknutí (Abriegelung) vniknuvšího nepřítele, jehož úspěch tím byl lokalisován. Účel celého systému několika pásem po několika liniích byl ten, aby nepřítel byl přinucen při útoku na zadnější postavení znovu posunouti svou artilerii. První zákop byl téměř vždy na poprvé ztracen, poněvadž na ten se soustředila hlavní příprava útoku, a ne o mnoho lépe vedlo se dalším zákopům téhož postavení (pásma) jen málo set metrů od prvního vzdáleným. Proto obrana konečně uznala, že hájiti první postavení a zejména první linii a touto prix jest plýtváním životu, a stanovila zásadu, že stačí, je-li na sklonku ukončeného bojového děje zase všechen terén původně držený v rukou hájící strany. To je princip pružné obrany: první linie se vyhnuly nazad, fronta se prohnula jako gumový pás, kulometová hnízda zahájila palbu na vniklého nepřítele (většinou z boku, ba i ze zadu), rezervy, držené pohotově, vrženy proti útočníku a prohnutý pás začal se pomalu narovnávat, až už nebylo nepřítele v postavení. Poněvadž pak boj se nedál už o první zákop nebo o prvních několik zákopů, bylo záhodno ulehčit obráncům vratné útoky tím, že se nepřítel nutil projíti hlubším pásmem, než narazil na hlavní odpor, za kteréžto doby artilerie obhájce mohla naň působiti. To jest smysl tak zv. předpolí (Vorfeld), t. j. pásma asi 100—500—1000 m hlubokého, nalézajícího se před hlavní obrannou posicí. Předpolí nemělo vlastně jiného smyslu, než oddáliti nepřítele od obhájce, neboť při blízkosti obou prvních nepřátelských zákopů (někdy pouze 100 m od sebe vzdálených) vykonal útočník svoje přípravy k útoku obyčejně tak důkladně, že se zmocnil pak prvních zákopů dříve, než obrana vůbec mohla začít působiti. Má tedy předpolí podobnou úlohu jako přední stráž ve válce pohybné, existuje vlastně pouze v době, kdy velitel fronty zjistí, že se připravuje útok na jeho úsek; v klidných dobách je první zákop již obrannou linií, z níž nutno vniklého nepřítele (přední stráž, průzkumné oddíly a p.) vždy vypuditi.

Hlavní obtíž této Ludendorffovy novoty, kterou proto také potírali četní frontovní velitelé, byla ta, že je velmi těžko předepsati, kdy a pokud má posádka předpolí ustoupiti na hlavní linii obran-

nou a zejména také, jak to provést, aby to nepřítel nezpozoroval, t. j. aby nepoznal, že to a to pásmo se připravuje za předpolí a tedy že jeho úmysl je prohlédnut. Bylo tedy třeba obranu předpolí aspoň z d a n l i v ě vždycky ještě nějaký čas udržovati. Druhá obtíž byla ta, že vojsko, dovolilo-li se mu principiálně opustit předpolí při útoku nepřítelově, snadno se dalo strhnout k útěku (morálka roku 1917 už nebyla taková jako r. 1915) a strhlo s sebou často i posádku hlavního postavení. Mimo to boj v předpolí neliší se vlastně nijak od boje v postavení vysunutém před hlavní armádou (Benedek u Hradce Králové) a jako tento vede často k porážce. Předpolí má rozhodně vadu, že oddaluje artilerii obhájcovu od terénu protivníkovy, takže nemůže působit plně na jeho rezervy. Jestliže však se chce vyhnouti této chybě, musím část obranné artilerie ponechat v předpolí, čímž ji už skoro předem obětuji, leda že bych ji chránil větším množstvím pěchoty, což znamená obsadit hustě předpolí — ale pak přestávám mítí předpolí s jeho *raison d'être*, t. j. úsporou mužstva, a vracím se k hustě obsazené obranné posici. Je-li účel předpolí zvětšit vzdálenost mezi prvním nepřátelským zákopem a mou obrannou posicí, je otázka, není-li lepší učinit tak ne ústupem ve vlastním terénu, nýbrž útokem do fronty protivníkovy a přinutit ho, aby svůj první zákop vzal zpět. To se zdá býti správnější logika. Jestliže se Němci podle ní neřídili, musíme z toho usoudit, že nebyli r. 1917 schopni takovýchto ofensivních nárazů, nemajíce k tomu prostředků, a že celá taktika předpolí byla jen pomocí z nouze, jak ostatně Ludendorff nepřímo i přiznává, připouštěje sám, že se předpolí později neosvědčilo, z důvodů zde právě uvedených.

Postavení dělostřelectva v předpolí bylo tvrdým oříškem pro velitelství. Úkol jeho byl potříti nepřátelskou pěchotu, dokud nevnikla do hlavní obranné posice, ale k tomu konci se nesmělo prozradit před útokem. Bylo tedy třeba nastřelování omezit na nejmenší míru a zjednávat si elementy spíš podle plánu, pozorováním a jinými prostředky, než skutečnou palbou.*)

Vojskům bojujícím v předpolí je těžko poznati, mají-li část terénu, již drží, považovati za předpolí, t. j. za přechodnou državu, nebo za posici, kterou mají za každou cenu hájit. Bylo sice nařízeno, že pouze velitel bojových vojsk smí dát rozkaz, že se to a to považuje za předpolí a vojsko při obraně se má vyhnout, ale vyklizení předpolí — zejména odstranění artilerie — vyžaduje jistého času a jistých příprav a tedy musí býti včas oznámeno podvelitelům, sice ztráta na materiálu je neodvratná. Ale oznámením poruší se ono tajemství velitelství, jež právě mělo být zachováno, aby vojsko neztratilo morálku. Byl-li rozkaz vydán příliš pozdě, obyčejně se nedostal už včas do postavení, jež bylo třeba vyklidit, poněvadž musil projít pásmem, nalézajícím se v plné palbě,**) kde nebylo už žádných telefonních vedení. I bylo jedním z nejtěžších úkolů velitele skupiny divisi voliti pravou dobu k vydání rozkazu k ústupu, tím více, že on sám nikdy nemohl býti tak dobře orientován o stavu boje, jako velitelé divisi, resp. pásem, kterým musilo

*) Roku 1918 při útoku bylo na základě zkušeností z východní fronty (podle návodu pl. Bruchmüllera) vůbec přímé nastřelování odstraněno. Srv. Bruchmüller: *Die deutsche Artillerie in den Durchbruchschlachten des Weltkrieges*. Berlin, Mittler, 1921.

**) Dne 24. září 1914 potřeboval rozkaz ze Saily do Combles (4 km) 9 $\frac{1}{2}$ hod. času, než mohl být odevzdán.

býti tedy přece jen ponecháno právo, aby podle okamžitého stavu věci v určitých případech sami rozhodli o ústupu z předpolí a tedy o přeložení vlastní palby nazad, aby vojsko mohlo ustoupit.

Předpolí se osvědčilo hlavně ve Flandřích, v bojích od 21. října do 10. listopadu, méně u Verdunu a v cípu u Laffaux (22. října), kde divise podlehly plynovému útoku a nepřišly včas k vratnému úderu. Nepodaří-li se oklamati nepřítele, může předpolí se vlastním vojskům státí dokonce nebezpečným.

Při úbranné taktice v předpolí osvědčilo se toto rozčlenění divise: Pluky kladly se vedle sebe, prapory v nich za sebou (prapor bojový, hotovostní a na odpočinku) a střídaly se asi v mezerách 14denních. Z praporů v posici se nalézajících vzaly se čtyři setniny v šířce po 200 m do první linie, před linií hlavního odporu vysunula se na 200 m asi šestina setniny se 3 lehkými kulomety, hlavní linie byla obsazena asi polovinou setniny, a třetina se 2 lehkými kulomety zůstala asi o 100 m vzadu jako podpora. Hrozí-li útok, podpora vstoupí ihned do linie odporu. Hotovostní prapor, který pravidlem byl v hloubce asi 500 m, postoupí o 300 m a při útoku s oběma předními setninami posune se automaticky na místo podpory, kdežto zase zadní setniny zaujmou místo předních. Pluk při šířce 800 m má při tom s oběma předními prapory hloubku 1000 m. Přední zákop obsazen velmi řídko (na 800 m jen 80 mužů se 12 lehkými kulomety), linie hlavního odporu má 240 mužů se 12 lehkými a 8 těžkými kulomety a může býti ihned zesílena 160 muži a 4 kulomety; 240 mužů se 12 lehkými kulomety a setnina těžkých kulometů hotovostního praporu jsou pak připraveny k vratnému úderu. Artilerie užívá především palby záhubné, palba uzavírací je pouze pomocí z nouze, poněvadž obvykle přišla pozdě a potřebovala doplnění kulomety. Úkol dělostřelby byl zadržet nepřítele co nejdéle na místě vniku, aby jeho pohyblivá přehraza mu utekla; čím nedostatečnější byla palba a slabší přední oddíly, tím hloub mohl protivník vniknout. Vnikl-li příliš hluboko, musila zakročit „zakročná“ divise; mohla tak učinit jednoduše jen tenkrát, odvážil-li se útočník daleko za frontu posícního systému; neodvážil-li se, neb spokojil-li se krátkými údery (Petain), omezenými uzavírací palbou, bylo nutno provéstí místo vratného útoku jen vratný úder s částmi „zakročné“ divise, které byly posunuty do posice. Obtíž byla zase v tom, že „zakročná“ divise měla smysl jen tehdy, nalézala-li se dosti daleko od útočného pásma, aby netrpěla nepřátelskou palbou, ale v tom případě zase nebyla nic platná při krátkých ofensivních nárazech spojenců, poněvadž při svém „zakročování“ narazila už na uzavírací palbu útočnickovu, přes níž se nedostala, takže posice se vším, co bylo v ní, byla ztracena. A byla-li „zakročná“ divise po částech přitahována do bojového pásma, byla vyplývána dříve, než se mohla pořádně uplatnit a k pravému vratnému nárazu už jí nezbylo síl.

Řekl jsem již, že vratný úder měl působit automaticky, kdežto vratný útok byl útok podle plánu připravený dělostřelectvem i jinak a mohl se podařit jen tehdy, přišel-li v pravou chvíli, t. j. uměl-li velitel čekat. Naproti tomu při vratném úderu bylo třeba jednati hned a přípravy musily být tedy skončeny již před rozhodnutím k útoku, t. j. fakticky již za vniku nepřátelského. Ve vratných úderech cvičily se rezervy posícních divisií a divise zákročné již za dob, kdy na frontě byl klid, aby byla dobrá souhra mezi pěchotou, vytrvávající na místech ohrožených, kulometo-

vými hnízdy a nárazem hotovostních oddílů. Když nepřítel v posici se již zajistil úpravou rozkazovací služby, rozčlenění do hloubky a palby záhubné i uzavírací, byla již velmi malá naděje na úspěch vratného úderu; v tom případě musil být proveden dobře připravený vratný útok. Ale vždycky ještě bylo lepší, odhodlal-li se velitel zákročných vojsk k úderu dříve, než později, neboť tím riskoval nanejvýš, že provede úder do vzduchu, kdežto v druhém případě byl jist neúspěchem a velikými ztrátami.*)

Casem vyvinulo se, jak již bylo v německé povaze, jakési schém a takových vratných nárazů, které nebylo vždy šťastné. Zákročná vojska nejsou než rezervami vyššího velitelství. Jsou operou fronty bojové. Jakmile jsou dosazeny bojové rezervy posíční divise, nastoupí na jejich stanoviště první části zákročné divise, jejichž místo vzadu zase zaujmou další její části atd. To musí ovšem býti cvičeno, aby oddíly, o něž jde, nalezly vždy rychle potřebná stanoviště a dovedly se v nich zařídit. Proto v klidných dobách to bylo cvičeno tak, že třetina divise (t. zv. zákročná třetina — 3 prapory, 3 baterie, setnina zákopníků a oddíl telefonní) byla posunuta až na hranici účinné nepřátelské palby a tam jí posice a pohyby vysvětleny. Za klidných dob se při takových cvičeních dobře osvědčili hlásní jezdci, v boji ovšem musili udělat místo hlásným psům a hlásným běžcům. Požadavkem bylo, aby vratné nárazy byly tak připraveny, aby mohly být zahájeny na pouhé heslo.

Ze zkušenosti vyvinul se také obyčej podřídit divisi zákročnou veliteli divise posíční, poněvadž posíční divise nejlépe zná terén a poměry bojové i zprávačské; štáby obou divisí jsou nejlépe na jednom místě pohromadě. Ovšem velitel zákročné divise nesmí si nechat rozplývat svoje vojska jen proto, aby podpořoval pouhou úbranu, bez myšlenky odvetného útoku, a musí se tedy postavit na odpor podobným rozkazům velitele posíční divise. Z toho vznikly často konflikty. Velitel zákročné divise má — i když je podřízen posíčnímu — sledovati průběh boje svými prostředky a podle toho naříditi sám nastoupení k útoku, i když nedostane přímého rozkazu svého nadřízeného, ať je tento před ním nebo za ním. Bylo dokonce zakázáno zahájit jakýkoli vratný úder, když se velitel teprve na vyšším místě ptal, má-li jej podniknout — neboť v tom případě skoro vždycky povolení již přišlo pozdě. — Také bočný odvetný náraz je obtížný, poněvadž je k němu třeba znáti dobře místo a tvar nepřátelského vniku, což se dá získat u vojsk vzadu se nalézajících jen podrobným průzkumem, vyžadujícím mnoho času; je tedy lépe, ponechá-li se bočný náraz vojskům sousedních úseků, která lépe mohou přehlédnout situaci. Ovšem i zde je třeba přípravy a veliké pozornosti, zejména třeba vyhnouti se nebezpečí nepřátelské palby uzamykací (Abriegelungsfeuer).

Každý odvetný náraz musí rychle postoupiti ke zteči, musí tedy být dobře připraven palbou lehkých a těžkých kulometů, mirometů, pěchotních děl a artilerie. Pěchota sama nesmí se mnoho věnovat palbě, její vlny jsou jen postupovací, ne bojové, ovšem ani zde se nedá stanovit žádné schema. Spolupráce s dělostřelectvem musí být vždy pečlivě provedena, neboť jeho pomoc je nezbytná, má-li býti zteč získána původní linie, již nepřítel na-

*) Při tom třeba pamatovati, že v boji sotva lze posílat a zákročným oddílům uraziti 1 km za ¼ hodiny, ba více. — Srv. před. pozn.

padl, což je arciť ideálem úbranné bitvy. Je-li linie dosaženo, třeba se hned zajistit na bocích a rozčlenit do hloubky, nepřítele ustupujícího stíhat puškovou palbou a p. Vratné útoky musí býti prováděny artilerií. Tyto t. zv. průvodní baterie (u pluku pěchoty = 3 praporům, obyčejně 2 dělové a 1 houfnicová) musí jíti s postupující pěchotou, potírati nepřátelské kulometry a podporovati pěchotu palbou, poněvadž posíční baterie to nemohou dobře prováděti, nerozeznávající ze svého skrytého postavení jasné přítele a nepřítele v měnivém boji. Úkol posíční artilerie jest, aby vniklého protivníka pozdržela, pak jej krušila a na konec rozrušila. Její úkol jest dále uzamknouti nepřítele v posici, do níž vnikl, a tím připravit půdu vratným akcím svých vlastních vojsk.

Ze také letectvo má veliký význam při bitvě úbranné, rozumí se samo sebou. Hlavní úlohy, které má pěchotní letec rozřešit, jsou: Kde je místo vniku? Kde je naše vlastní posíční pěchota? Co dělá nepřítel? Vedle toho letci bitevní musí zakročovat palbou kulometů a pumami proti nepřátelské postupující pěchotě, kulometům, minometům a bateriím uzavírací palby, jakož i proti rezervám. Při tom musí se jim označit směr nepřátelského vniku, nejlépe látkovými pruhy.

XII. Podzimní útoky na západě 1917 a různá východní bojiště.

Reglement o bitvě úbranné, které jsem právě vyložil, zdálo se poskytovatí německým vojskům maximum bezpečnosti, jež při jejich tehdejších slabém počtu byla možná. Ale ukázalo se jinak. Nepřítel zdokonaloval své technické prostředky tak, že ani nejlepší předpis nemohl nahradit Němcům, čeho se jim nedostávalo na materiálu. Dne 20. listopadu 1917 došlo u Cambraik bitvě, která tvoří mezník v dějinách světové války. Anglické přípravy byly vzorné. Bitva měla býti pokusem o novou taktiku, taktiku **tankovou**. Dosud se užívalo tanků spíše jako zbraně pomocné, nyní mělo jich býti užito jako zbraně hlavní; pěchota měla pouze obsaditi, čeho jí tanky dobyly, artilerie měla se omeziti na zcela krátkou přípravu. Váha útoku ležela v tankách, které měly překonatí všechny překážky, zdolati kulometová hnízda a podpory a urovnati cestu infanterii, aby se nezdržovala. Veškeré přípravy k útoku byly přísně tajeny, všechny pohyby byly vykonány v noci, vojska útočná se vůbec nedostala do styku s posíčními, takže ani zajatci z posledních dní dosud ničeho nevěděli. Útočné baterie byly postaveny zcela nepozorovaně a elementy palby jim dány výpočtem, aby se nemusily nastřelovati. Mlha — přirozená i umělá — zakryla všechny přípravy. — Německá vojska (20. divise zeměbranceká a 54. pěchotní, přivezená z Ruska — 107. divise, rovněž z východní fronty odeslaná, dosud nedospěla) měla obsazena frontu 12 km širokou velmi slabě, poněvadž vůbec jejich početní stavy byly nepatrné; šířka uzavírací palby byla asi 900—1200 m, artilerie nečetná.

Tu najednou zazněla hromová palba ničivá z posíčních i nových anglických děl, a hned v zápětí za ní valily se tanky přes všechny překážky. Postupná přehrada jim razila cestu. Anglické divise následovaly; 6 v první a 2 ve druhé čáře. Každé divisi byl přidělen prapor tanků (3 setniny po 4 četách=48 tanků); nejdřív jelo 6 tanků, aby zdolaly překážky, za nimi 2 linie po 18 a 12 tankách v intervalech 30 a 50 kroků, s rychlostí 3·2 km za hodinu. Ve vzdálenosti

100—300 m následovala pak pěchota. Němci byli úplně překvapeni; vnik do posic se zdařil první den úplně na celé šířce napadené fronty až do hloubky 3·5 km (do posice dělostřelectva), německé mužstvo se slabou artilerií bylo zprvu bezradné proti nepříteli ne sice neznámému, ale útočícímu novým způsobem. Nicméně Angličané, jak se zdá, byli neméně překvapeni svým úspěchem a nedovedli ho patřičně využít. Měli sice pohotově kavalerii, jejíž úkol byl proniknouti hluboko do fronty a obchvácením krajů vniku rozšířit vnik na průlom, ale to se jim nepodařilo. Váhali, považující snad německé rezervy za silné — ve skutečnosti jich zprvu vůbec nebylo — a tak dne 23. stáli pouze ve frontě Moeuvres-Bourlonský les-Fontaine Notre Dame-Masnières-Crêvecoeur-Banteux. Tím celá akce byla zabita. Generál v. Marwitz, velitel II. armády, připravil v r a t n ý útok, který provedl dne 30. listopadu, a dobyl největší části ztraceného území zpět; dokonce jižně od Banteux postoupil ještě ku předu na Villers Guislain, takže narovnal německou frontu přes Marcoing a Graincourt. I přípravy k tomuto útoku zůstaly nepříteli zcela skryty do poslední chvíle. Bylo to zas jednou po dlouhé době první německé ofenzivní vítězství na západě, a boje, jež se skončily teprve 5. prosince, pozvedly značně německou morálku na této frontě.

Dohodové ofenzivě nebylo tedy ani na jaře ani na podzim 1917 popřáno rozhodnout kampaň na frontě západní. Ústřední velmoci byly sice vyčerpány, ale ne pokořeny.

Naproti tomu na Blízkém Východě se situace Turecka valně zhoršila. Bagdad padl na jaře, nová armáda (Falkenhaynova), jež jej měla vyprostit před pádem z nebezpečí, narazila na takové transportní obtíže, že se nedostala nikam; ostatně strategickou podmínkou úspěšných operací v Mezopotamii bylo udržet frontu palestinskou, ale ani to se nepodařilo. Angličané po velkolepých přípravách — postavili Sinajským poloostrovem dráhu a položili vodovod — zaútočili koncem srpna a pak znovu 2. a 18. října u Berzeby na frontu Gaza-Berzeba. Útoky ty se sice nezdařily, ale dne 2. listopadu opětovány, Berzeba padla a hned potom od moře Gaza. Nový velitel Egyptské armády, gen. kavalerie Allenby, který se osvědčil již jako řízný velitel ve Flandrech, nedopřál Turkům odpočinku; máje nyní dobrou komunikační tepnu, následoval je hned na linii Jajfa-Hebron-Mrtvé moře; dne 17. listopadu padla Jajfa a dne 9. prosince obsazen Jerusálém, jak se Lloyd George vyjádřil, jako vánoční dar britskému národu. Turecká armáda měla značné ztráty, německý asijský sbor Falkenhaynov byl třeba poslati do Palestiny, čímž ústřední mocnosti pozbyly naděje, že by v Mezopotamii ještě něčeho dosáhly. Angličané vskutku postoupil tam na Ramadieh-Samaru a v listopadu ještě dál směrem k Mosulu.

Za to na ruské frontě bylo lze zaznamenati úspěch. Podařilo se obsaditi ostrovy v Řížské zátocce (16.—18. října) pomocí loďstva, které tu ponejprv v Baltickém moři vykonalo vojenský čin. Rusko čím dál tím více propadalo bolševictví. To bylo ovšem dvojsečným mečem; vojensky oslabovalo ruskou armádu, ale politicky přinášelo nebezpečí anarchie a revoluce. Ludendorff praví sám, čímž potvrzuje zprávy, se strany komunistické tolikrát popírané: „Vysláním Lenina do Ruska naše vláda na sebe uvalila těžkou odpovědnost. Vojensky cesta

ta byla oprávněna, Rusko bylo nuceno padnout. Ale naše vláda měla dbáti toho, abychom při tom i my nepadli“.

V listopadu 1917 bylo na východě ještě asi 80 divisi, třetina celé německé válečné moci. Je přirozeno, že za situace na západě tak obtížné, když se ukázalo již jistým, že ponorková válka je fiaskem, Ludendorffovi běželo o to, aby s Ruskem byl uzavřen co nejrychleji mír, aby větší část východních divisi mohla na západ. Neboť na západě se nezdařil žádný pokus o mír „čestný“, jak říkaly úřední orgány. Ani Lloyd George, ani Clemenceau, který se stal v listopadu po Ribotovi premiérem, nechtěli slyšet o míru s vítězným Německem. Různé zprostředkovací pokusy, jako papežův, se nezdařily. Amerika byla nadšena pro válku a pracovala horečně na budování své armády a materiálu pro spojence. Německu mohl kynout prospěch jen z rychlého vítězného postupu na západě a ten byl možný jen tehdy, byl-li napřed uzavřen vítězný mír s Ruskem.

Vnitřní poměry v Německu nebyly utěšené. Otázky výživy, náhrady mužstva, nálady lidu, která se čím dál tím více zhoršovala, nebyly uspokojivě řešeny. Nový kancléř hr. Hertling, jmenovaný koncem října, se neosvědčil. Německo, podle názoru Ludendorffova, bylo by potřebovalo diktátora, jakým byl Lloyd George nebo Clemenceau.

Mír s Ruskem v Brestu Litevském byl konečně uzavřen po delším neplodném vyjednávání 3. března 1918 a ofensiva, zaručující jeho provedení, podniknuta do vnitra země. Po jejím ukončení nebylo se Ruska již báti. Již od počátku vyjednávání, jehož výsledek byl na bíledni, bylo odesíláno vojsko na západní frontu; Ludendorff měl konečně na sklonku zimy na západě aspoň dočasnou přesilu 205 divisi, ovšem z části velmi slabých proti 180 divisím dohodovým. S tím se mohl odvážit útoku, jenž, jak ukázal rok 1917, nebyl krvavější obrany. A tak sázeje všecko na poslední kartu, připravil se v polovici března 1918 k rozhodujícímu útoku, který měl zpečetit osud Německa. Neboť nezdařili-li se po fiasku ponorkové války útok na západní frontě, klesla do hrobu poslední naděje ústředních mocností, že válku slušně ukončí, neboť pak převaha spojenců vlivem americké armády musila se uplatnit.

S těmito auspiciemi, spíš pochybnými než radostnými, vstupovalo Německo do své poslední velké válečné akce r. 1918.

(Pokračování.)

MUDr. FRANT. TICHÝ:

Z historie vojenského zdravotnictví za války třicetileté.

Taktická studie Haunerova o bitvě na Bílé hoře povzbudila mne, abych upozornil v krátkém článku na zdravotnictví vojenské ve válce třicetileté.

Je jistě zajímavým zjevem, že se přes dlouhé trvání této války zachovalo poměrně velmi málo zpráv o zdravotních zařízeních v tehdejších armádách. Básník německý Frid. Schiller, jenž, jak známo, napsal obšírné dějiny třicetileté války, byl lékařem, přesto však se v celých svých dějinách o zdravotnictví zmiňuje velmi málo.

Čekali bychom mnohem více již proto, že Schiller sám po nějaký čas byl i lékařem vojenským — sloužil po několik let, počínaje r. 1780, u granátnického pluku, jenž ležel ve Štuttgartě — a pak i proto, poněvadž i jeho otec dlouhá leta sloužil v německém vojsku jako lékař. Přesto se, vyjímaje zmínky o moru, o ztrátách lidských životů, nikde v Schillerovi nedočteme o vlastním válečném zdravotnictví. A přece již tehdy vojenské zdravotnictví existovalo; na př. brandeburský kurfiřt Jiří Vilém měl ve svém vojsku známého své doby chirurga Matěje Bohumíra Purmanna, jenž měl čtyři pomocníky. Tehdejší zdravotnictví bylo — jako celé lékařství vůbec — značně primitivní. Všimněme si na příklad, jak se odvádělo. Vévoda Valdštýn se vůbec nedíval na velikost a sílu, soudě, že prý slabí stejně za čas zahynou a tak zdravé jádro armády zůstane zachováno. Jiné náhledy byly ve vojsku švédském. Švédové odváděli jen muže 18—30leté, hledíce k tomu, aby byli zdraví a silní.

Platy vojenských lékařů za války třicetileté byly bídné; Valdštýn dával 3½ tolaru měsíčně. Ve vojsku císařském měli u generálního štábu již tenkrát generálního felčara. Jinak řadili vojenské lékaře mezi poddůstojníky, obyčejně asi tak mezi písaře a kováře. V armádě švédské zařazen byl lékař mezi auditory a písaře. Když r. 1618 táhli císařští na Čechy, mělo vojsko jejich i ošetřovatelky raněných, jež byly vybrány z žen, provázejících vojáky, jak tehdy bylo všeobecným zvykem. Švédové měli již polní vojenské nemocnice, o jejichž výstroj se prý znamenitě starala jejich královna Kristina.

Jako byly zvláštní poměry mezi tehdejšími vojáky, (chlubívali se, že, než roztrhali jedny boty, změnili třeba šest potentátů), tak podivuhodné byly poměry i náhledy v lékařství. Slavný své doby lékař Raymund Minderer ve své knize „Medicina militaris“ (Augsburg 1620) varuje před pitím z kalužin. Ještě dnes bychom musili radu Mindererovu doporučiti, zvláště pro možnost nákazy tyfem, ale on to radil z jiného důvodu: aby člověk—voják nevypil žábu nebo její zárodky. V Bavořích prý se to, jak píše, stalo, a on sám vypudil pak z jednoho vojáka léky 254 žab a z jednoho vojenského kuchaře, jenž vypil s vodou hadí vajíčka, řadu malých hádat a jednoho hada loket dlouhého.

Bouřlivý život prožívali tehdejší vojenští lékaři, a byli mezi nimi i Čechové, tak na př. známý exulant český a pozdější proslavený lékař v Brémách Jan Sophronius Kozák z Práchně. Typ českého vzdělaného lékaře, český bratr, muž hrdý na svou národnost. Málokdo dnes u nás o tomto muži ví. Sloužil ve vojsku Mansfeldově, zúčastnil se obléhání Magdeburku ve vojsku Kristiana Braniborského. Přišel se Sasy do Prahy, byl v bitvě u Lipska, Norimberku i u Lützenu, zde již jako lékař maršálka Boemera. Popsal z pobytu svého v Praze horečnaté nemoci a vředy, jež se tu tenkrát houfně objevovaly, a r. 1636 opustil vojsko, usadil se v Brémách a zde působil téměř 50 let jako všeobecně oblíbený lékař. Syn jeho byl rovněž lékařem a sloužil ve vojsku brunšvickém v Uhrách.

Kozák zastupoval již moderní směr v lékařství vojenském, jež bylo ve válce třicetileté ještě ubohé. Mnoho se spoléhali i lékaři na kuzla. Proti krvácení sami lékaři doporučovali nositi na těle cedulku, na níž bylo napsáno „oipolum“. Kozák věřil také ještě v moc amuletů, ale jen proti nemocem nakažlivým, jež tenkrát kosily tisíce životů. Roku 1620 ztratili jen Bavoři skvrnitým tyfem 20.000

mužů. Po bitvě na Bílé hoře nařídil magistrát mnichovský, aby nebyly do Mnichova zavlečeny nakažlivé choroby, úplné uzavření města všem transportům z Čech, hlavně však transportům raněných. Vojska zavlekla nakažlivé choroby všade; v Třeboni, jak napsal Mareš, r. 1640 vymřelo téměř všechno obyvatelstvo a z 8 praporů polského vojska zůstaly jen jejich prapory, jež byly pak z města odneseny.

Co se týče ošetřování raněných, střelné rány byly léčeny, hlavně díky činnosti proslaveného francouzského chirurga Ambr. Parého (1510—1590), již zcela jinak, než ještě nedávno před tím, kdy vrcholem léčby střelných ran bylo vypáliti je rozžhaveným železem a naliti do nich vřelého oleje. Uvedený již Minderer — polní vojenský lékař císaře Matyáše — doporučuje střelné rány vymývatí vínem nebo čistou vodou a obvazovati čistým plátnem.

O ošetřování raněných v bitvách války třicetileté možno si učiniti aspoň částečně obraz z paměti pana Kristiana mladšího z Anhaltu, jenž se vyznamenal, jak známo, v čele svých jezdců v Litvě na Bílé hoře. Princ — podle tradice tichý zbožňovatel krásné zimní královny — byl na Bílé hoře dvakrát zraněn, jednou byl střelen z pistole pod pravé paždí, po druhé ho střelil nepřátelský mušketýr pod kyrys. Po této ráně klesl mladý hrdina s koně a byl zajat. V zachovaném deníku ličí, jak byl ošetřován. Jeden z ranhojičů mu vyšetřoval rány jakýmsi nástrojem tak dlouho, až protřhl svalstvo mezi oběma ranami, což ovšem celý stav zraněného zhoršilo tak, že se u něho vystřídal čtyři, nebo jak sám praví, pět lékařů za noc. Každý byl jiné národnosti: Neapolec, Němec, Francouz a Valoni.

Ráno odvezli prince do Prahy a zde ho léčil šest týdnů lékař Dr. Just, tělesný a osobní lékař starého pána z Anhaltu. Potom odvezli prince do Brna a konečně do zajetí do Vídně. Z následků rány se potom léčil ještě v Karlových Varech a v Itálii. Zde ho léčili fargem.

O zdravotních zařízeních ve vojsku ligistickém za války třicetileté se zachovalo náhodou dosti zpráv; tak na př. víme, že bylo na polní nemocnici, na lékaře, lékárníky, léky atd. vydáno 248.228 zl. a že byli lékaři ligističtí pro své znalosti dosti chváleni. V čele celého zdravotnictví stál mnichovský lékař Tobiaš Geiger, jenž vypracoval zvláštní řady pro armádu, zařídil dva špitály: jeden při vojsku, druhý v zápolí. Důkladné instrukce žádaly, aby se v den bitvy celý lékařský personál odebral k vojsku. Pro lékaře byl určen i zvláštní vůz s dvěma koni. Obvaziště bylo chráněno četou vojska před nepřátelským přepadem. Lékárna, vezená ligistickým vojskem do Čech, stála 1440 zl., a měli v ní za bitvy na Bílé hoře 12 druhů píluiek, 19 electuarií, 3 druhy spiritusu, condita a decorta trojí, 16 druhů olejů atd. Bohatě bylo vypraveno instrumentarium, obsahující různé odstraňovače kostí, pily, nůžky, přístroje trepanační, dlahy, jehly, lancety, sdostatek obvazů a i zvláštní instrumentář k provádění pitvy.

Armáda ligistická byla, jak viděti, vypravena po stránce zdravotní na svou dobu jistě velmi dobře. Škoda, že se mně nepodařilo dotud zjistiti, jak byli opatření naši. Soudím však, že jako byli špatně zásobeni, špatně placeni, špatného ducha i nálady, tak že asi jistě neměli ani mnoho lékařů, natož léků a obvazů.